

K R O N I E K.

□ □ BOEKBESPREKING. □ □

DR^A. W. C. RENGERS HORA SICCAMA en HERMAN POORT. De Bloeiende Bonger d, Bloemlezing, een inleiding tot de literaire kunst, 2 dln., Groningen, J. B. Wolters' U. M., 1915.

Eindelijk een begin, eindelijk een poging, geestdriftig en openbaar, om van het literatuur-onderwijs op onze middelbare scholen en gymnasia te maken, wat het altijd had moeten zijn: hulp bij het ontdekken van schoonheid, het genieten van kunst! Ik zal volstrekt niet beweren — ik weet wel beter — dat het al niet jarenlang hier en daar zoo werd begrepen en gegeven, dit onderwijs, maar dat lag dan aan de persoonlijkheden der leeraars of leeraren, die zelf artiesten waren of kunstgevoeligen. En ook zij werden in hun pogingen belemmerd, doordat het hun ontbrak aan de goede hulpmiddelen bij hun lessen, aan de boeken die zij werkelijk gebruiken konden. Welnu, voor de nederlandsche litteratuur is dan nu tenminste zoo'n boek gemaakt. Den titel vindt men hierboven. Er staan twee ondertitels bij, waarvan de eerste niet heelemaal deugt; een „bloemlezing” in zuiveren zin is dit boek niet, als inleiding tot de literaire kunst is het uitstekend. En dat is véél meer waard; bloemlezingen genoeg! O, het is natuurlijk nog niet zoo goed als het ééns worden kan — dit is pas de eerste druk; pas op, er zullen vele volgen! — maar zoo zuiver is het van oorsprong en bedoeling, zoo bij uitstek bruikbaar voor wie er gebruik van maken kunnen. Vergeleken bij wat er tot heden bestond is het eenvoudig prachtig! Een bloeiende bonger d, inderdaad, naast een dor staketsel.

Het schijnt waarachtig wel, dat de tijden nu pas rijp worden voor het inzicht waarvan dit boek de eerste voor de praktijk bestemde uitspraak is. Het is wonderlijk zoo langzaam de diepere en meer algemeene

cultuurverschijnselen zich wijzigen. Men kan ideeën propageeren, men kan partijen vormen, men kan zelfs instellingen veranderd krijgen — de geest des volks gaat zijn eigen gang. Bedrieg ik mij niet, dan is de verbetering — het milder, menschelijker, wijzer worden — van ons onderwijs van onderop begonnen. d.w.z. met de lagere scholen. Kinderen jonger dan twaalf jaar hebben tegenwoordig een heel ander, een veel gelukkiger en gezonder leven dan vijftien-twintig jaar, en langer, geleden. Zij hebben dan ook, door de bank, geen hekel meer aan „naar school gaan”. Maar hoe gansch anders is het nog op de Gymnasia en de H. B. S.'en, enkele aardige meisjesscholen niet te na gesproken. En toch, hoe lang al is het „denkende deel der natie” (hoe groot zou dat eigenlijk zijn?) overtuigd van de mislukking, om niet te zeggen de verderfelijheid, juist vooral van dat z.g. middelbare (ten deele z.g. hooger) onderwijs!

De bedoeling van de nuchtere negentiende-eeuwers, die dit onderwijs instelden, was zonder twijfel doelmatig te handelen, praktisch te zijn. Zoo volledig mogelijk wilden zij hun kinderen geschikt maken, toerusten voor het leven, het praktische leven. Kennis is macht. Er moest dus maar kennis worden vergaard, allerlei kennis. Als 't niet goedschiks ging, dan maar kwaadschiks, met straffen, vermaningen en dreigementen werd den opkomenden honderdduizenden het nuttige weten ingestampt. Ongelukkig kon de maatschappij eigenlijk niet zoo veel geleerdheidjes gebruiken; er moest dus tevens worden geremd, geschift, teruggestuurd. Daarvoor dienden de examens, de vergelijkende vooral. Het leek alles werkelijk magnifiek te functioneeren, en toen ik nog op school was hoorde ik dan ook dikwijls zeggen, dat het nederlandsche onderwijs uitmuntte boven alle andere.

Toch, hoe pover waren, dieper bezien, de resultaten! Waar kwam de, met al dat onderwijs bedoelde, algemeene ontwikkeling ten slotte op neer? Op wèten, wèten, geheugen-capaciteit, aangeleerde kennis, zonder meer eigenlijke „ontwikkeling” van eigenschappen of aanleg dan een buitensporig verduwingsvermogen of toevallige omstandigheden hier en daar mogelijk deden blijven. Hoeveel karakter ging reddeloos verloren! Hoeveel liefde en geestdrift werd verstikt of verknoeid! Hoeveel levenslust voor goed geknakt! En wat stond daar tegenover? Werden zij die door de examens glipten dan nu werkelijk „praktisch bruikbare” mensen? Zóó zij het werden, lag dat zeker niet aan hun onderwijs. Want zoodra zij goed-en-wel „van school af” waren, moesten zij beginnen — in de handels- en industriele, in de geleerde, de ambtelijke, de kunstenaarswereld, óveral, zonder uitzondering! — op gansch andere wijze dan tot nog toe te leeren werken. Niet maar enkel met hun geheugen, zelfs niet meer enkel met hun intellect, maar met hun gansche persoonlijkheid. En och, wat was daar vaak van overgebleven!

De kwestie is dat nuchterheid maar al te dikwijls kortzichtigheid beteekent, dat verstandige en degelijke mensen vaak uitnemend praktisch denken te zijn, en zich dan deerlijk vergissen. Het middelbaar (en een deel van het hooger) onderwijs, waarop onze vaders en grootvaders zoo trotsch waren, bleek duur en slecht. Immers waarin bestaat dan toch eigenlijk 's mensen „geschiktheid” voor het leven? In louter weten? Voor een enkelen kamergeleerde misschien, ja, en ook dát betwijfel ik! Zelfs een kamergeleerde zal niet veel deugdelijks voortbrengen, zoo hij geen levenskracht en geestdrift bezit. Wie waarlijk voor het leven bewaarde, tegen het leven opgewassen, menschen kweken wil, moet gezonde, krachtige en levenslustige menschen trachten te kweken. Niet weten, kennen, „in z'n mars heb-

ben” zij de leuze, maar kracht, karakter en intelligentie. En vooral: help de jonge menschen bij het leeren zien, begrijpen en liefhebben van de levende wereld om hen heen. Het werk waar zij plezier in hebben -- 't zij onderzoek of productie — help hen daarmee en leer hun in nog andere dingen belangstellen en plezier krijgen. Alleen wat men gaarne doet, doet men goed. Belangstelling, en daardoor liefde, ziedaar het eenige noodige voor levenslust. En zonder levenslust geen levenskracht, zonder levenskracht geen daden, geen menscbloei! . . . O, ik weet natuurlijk wel dat b.v. niemand zijn lichaam zal willen toevertrouwen aan een dokter zoo hij niet eenige garantie heeft, dat die man zijn vak verstaat. Daarvoor is misschien wel een titel noodig, en voor dien titel examens, en voor die examens het noodige gevos. Hetzelfde geldt voor tal van andere vakken. De wetenschap moet vooruit gebracht worden. Uitstekend! Laat de menschen leeren en studeeren, maar laat hen intusschen plezier houden in hun leven, maak er niet in de éérste plaats geleerden, maar er altijd in de eerste plaats levenskrachtige, karakter-volle, voor het geluk geschikte menschen van.

En voor dat doel kan men van alle schoonheid ter wereld, kan men dus ook van die der kunst zoo machtig veel profijt trekken. Wie geleerd heeft de schoonheid om zich heen op te merken en te genieten kan nooit meer heelemaal ongelukkig worden. In de benardste omstandigheden, op het onverwachtst soms, zal hij blijie oogenblikken kennen, en deze blijheid zal hem altijd weer opwekken, altijd weer prikkelen tot nieuwe inspanning. Niet enkel voor kúnstproductie heeft men inspiratie noodig, en niets is meer inspireerend dan schoonheid.

Maakt men een uitzondering voor de lessen van enkele geestdriftige en kunstgevoelige leeraars en leeraren, dan kan men gerust zeggen, dat het z.g. onderwijs in de nederlandsche litteratuur zich totnogtoe enkel be-

zighield met de geschiedenis daarvan. De kinderen leeren de geschiedenis van . . . iets dat zij niet kennen. En zulke geschiedenis is wèl moeilijk om te leeren! Ik hoorde nog onlangs van een H. B. S. voor meisjes, waar de leerlingen de „korte inhouden” moesten kennen van al Vondels drama's, zonder die werken zelve te lezen of te hooren lezen. Met zoo'n „korte inhoud” werd dan bedoeld: het relaas der uiterlijke gebeurtenissen in die drama's. Nu is het al moeilijk, zoo'n verhaaltje precies te onthouden, als men het werk wèl gelezen heeft, en met liefde gelezen. Hoeveel te meer wanneer men nooit iets dan zoo'n dor verhaaltje onder den neus kreeg. Doch men dient aan te nemen, dat de betrokken leeraar (of leerares) deze kennis voor nuttig of opvoedend houdt, of dat zij vereischt wordt voor het eindexamen. Want anders . . . ? Of meent men soms, dat het kennen der intrigetjes van beroemde drama's of romans tot iemands algemeene ontwikkeling hoort? Men zou waarachtig even goed kunnen gaan noteeren, en vervolgens van buiten leeren, welke personen, kostuums of wapens op Rembrandts Nachtwacht voorkomen. Of de noten van Beethovens Negende Symphonie!

Doch ook zonder zoo iets buitensporig idioots als het leeren opzeggen der korte, of langere, z.g. inhouden van litteraire kunstwerken kan het onderwijs in de litteratuurgeschiedenis-zonder-de-litteratuur al mal genoeg zijn. Die arme bloeden van kinderen moeten dan leeren onthouden, in de eerste plaats, de namen van allerlei heeren en dames die hun in 't minst niet kunnen schelen, verder de jaren waarin deze heeren en dames zijn geboren en gestorven, en de titels van zekere, hun overigens volmaakt onbekend blijvende werken, die zij moeten geschreven hebben. Het is een zegen, dat van de eerste eeuwen der litteratuurgeschiedenis althans niet veel jaartallen bekend zijn, het is al erg genoeg, dat men op zijn 12e of 13e jaar zich iets in 't hoofd te stampen krijgt b.v. van het Nibelungenlied of

van Hadewychs verzen, waarvan de schoonheid — en dus de beteekenis — nog alleen te waardeeren is voor wie diep in het wezen der litteratuur is doorgedrongen. Vervolgens worden, in de 3e en 4e klas (leeftijd circa 14 tot 16 jaar) eenige klassieke meesterstukken in de klas gelezen, hardop, hetzij beurtsgewijze, hetzij dat elke leerling, als in den schouwburg zelf, met een rol wordt toebedeeld. Resultaat: eindeloos gebrabbel, gedreun, verveling, niet de geringste kans op begrip of genot. Zoo wordt dan het werk van den heerlijken visionair Vondel een gehaat schoolboek, dient Breeroo alleen tot amusement om zijn „leuke” woorden, leert men Hooft uitlachen om zijn „watertje dat tegen het walletje slaat”.

Ik overdrijf nu mogelijk wel wat. Er zijn bij onze leeraars en leeraren natuurlijk vele min of meer litterair ontwikkelden, er zijn dus allerlei nuancen van onderwijs in de letterkunde. Maar tot heden heb ik toch nog niet dikwijls gehoord van een docent, die het goede denkbeeld en den flinken durf had, zijn lessen in de litteratuur aan te vangen met de bewogen voorlezing van iets moois uit eigen tijd en dat door alle leerlingen begrepen worden kon. En die dan zoo voortging en, voor er sprake kon zijn van historie, zijn best deed het wezen van litteraire schoonheid begrijpelijk en genietbaar te maken aan het werk van hen die ons geestelijk het naast moeten staan, onze tijdgenooten.

Welnu, ziedaar wat in de eerste plaats het doel is van Dr^a. Rengers en Herman Poort. Zij willen ook wel geschiedenis, zij willen ten slotte óók wel iets te onthouden, te weten geven, maar niet voordat hun leerlingen, sterk geboeid door de schoonheid van wat daar om hen heen is gaan leven en bloeien, vragen: hoe is dat alles zoo geworden, wat is er aan voorafgegaan. En ook dan willen zij voortgaan hen alleen bezig te houden met de oudere schoonheid, en de herkenning daarvan, als het allereenigst belangwekkende, de allereenigste reden van

bestaan ook dier vroegere litteratuur. De kennis en bestudeering van min of meer mislukte pogingen tot schoonheidsproductie moge interessant zijn voor den vakgeleerde, voor den anthropoloog en den cultuur-historicus, waarom het kind daarmee te plagen, den gewonen jongen en het gewone meisje tusschen 12 en 18 jaar, wier opvoeding geen andere bedoeling hebben mag dan hen sterk te maken voor het leven, sterk door de ontwikkeling hunner beste eigenschappen en talenten, en door het geluk dat overal te vinden en voor ieder kosteloos verkrijgbaar is: het geluk door schoonheid!

„Bij het samenstellen van dit boek” — aldus vangen de tuiniers van dezen bloeienden bongerd hun voorbericht aan — „zijn wij uitgegaan van twee beginselen:

1°. dat het doel van het onderwijs in de literatuur enkel-en-alleen behoort te zijn: den leerling zóó ver te brengen, dat hij zelfstandig de literaire schoonheid kan herkennen en gevoelend kan begrijpen; —

2°. dat voor den normalen mensch de literatuur van den tijd, waarin hij leeft, de belangrijkste is, niet alleen wijl hij er dagelijks mee in aanraking komt, maar tevens omdat ze naar inhoud en vorm het spoedigst en het volledigst door hem kan worden aan-gevoeld; ze biedt hem de gemakkelijkste voorwaarden om van de schoonheid te genieten”.

Het eerste deel is verdeeld in vijf hoofdstukken, waarvan dit de titels zijn: I. Schoonheid, Kunst en Litteratuur. Het bestudeeren van Litteratuur. De taal van den kunstenaar; II. Proza en Poëzie. Bizondere zegg-ing. Rhythme. Beeldspraak; III. Echte en onechte poëzie. Dichterlijke onderwerpen. Dichterlijke taal; gemeenplaatsen, rhythmeloosheid, valsche beeldspraak; IV. Het Proza. De kunst van den proza-schrijver. Objectivering. — Fantasie en werkelijkheid. Romantiek en realisme, — Verhaal, milieuschildering, gesprek. — Betoog; critiek. V. Het Drama; de dialoog en de harmonische ontwikkeling. De tooneelschrijver en

de dichter; drama's en verzen. De kunstenaar en de maatschappij.

Ieder van deze hoofdstukken begint met een paar bladzijden beschouwing en geeft daarna als voorbeelden stukjes litteratuur. Hier en daar zijn, als tegenvoorbeeld, leelijke verzen en leelijk proza — sommige expressielijk-leelijk, en daardoor in hun soort weer niét leelijk! — ingevoegd. Het begin van de eerste beschouwing (bl. 1) lijkt mij voortreffelijk en ik wil het daarom hier overschrijven:

„Dit boek wil u de S c h o o n h e i d leeren kennen.

„Stellig hebben wij allen in ons leven de Schoonheid reeds eerder ontmoet; — immers we hebben al dikwijls iets „mooi” gevonden.

„We hebben bij zomer- en wintertijd gewandeld door de heerlijke Hollandsche weiden, — we hebben de stille blanke maan zien opgaan boven het heideveld, — we hebben de zon, bloedrood, zien dalen in zee, — en soms was het ons daarbij alsof iets onzegbaars ons heimelijk beroerde, — een zacht gevoel van welbehagen kwam over ons, — we waren voor een oogenblik gelukkig en we wisten zelf niet precies wáárom; — we wisten alleen dat het landschap zoo „mooi” was.

„Later herinneren wij ons de oogenblikken, waarin wij de schoonheid hebben ontmoet, als de beste en de gelukkigste van ons leven”.

Uitstekend! Alleen het allerlaatste zou ik nog iets zuiverder willen uitgedrukt zien. Bij „beste” moet men vooral niet aan braafheid denken; de bedoeling met dit woord was zonder twijfel te kennen te geven dat die oogenblikken, waarin wij de schoonheid ontmoeten, niet alleen de gelukkigste van ons leven zijn, maar dat dit geluk van zeer edel gehalte is. De loutering welke wij door de Schoonheid ondervinden, is iets dat boven de braafheid, de deugdzaamheid, uitgaat.

Nog een kleine aanmerking heb ik op bl. 4 der eerste beschouwing. Daar staat:

„Evenals bij de literatuur geeft ook bij iedere andere kunst niet het onderwerp ons het genot der Schoonheid, maar de manier

waarop het onderwerp tot uiting is gebracht.

„Bij de teekenkunst b.v. Er is in het prentenkabinet te den Haag een teekening van Jan Steen, die ons een dronken vioolspeler te zien geeft. Wanneer we een zoo weezinwekkenden dronkaard in werkelijkheid zagen, zouden we stellig een grooten afkeer van hem gevoelen. Maar de teekenaar heeft hem op zulk een wijze weergegeven, dat wij onwederstaanbaar door de schoonheid van het werk getroffen worden. Niet wát hij geteekend heeft, maar hoè hij het geteekend heeft, geeft ons de ontroering der Schoonheid.

„De eigenlijke inhoud van een stukje literatuur kan dus geen invloed hebben op ons mooi- of leelijk-vinden; de vraag is alleen, op welke manier die inhoud is medegedeeld. Toch zal wel dikwijls ons moreel gevoel onzen voorkeur of afkeer voor den inhoud bepalen, maar dat heeft dan geen invloed op de waarde van het werk als literatuur.

„Vele menschen lezen de literatuur verkeerd; ze vinden een boek of een gedicht mooi, omdat ze den inhoud er van mooi vinden, niet omdat het zoo mooi beschreven is. Maar wie een zuiver en krachtig gevoel voor literatuur heeft, vraagt niet wát een dichter of een schrijver zegt, maar hoe hij het zegt”.

Het komt mij voor dat in deze alinea's onze hooggewaardeerde inleiders eenigszins in de war zijn geraakt. Zij zelf hebben zoogenaamden en „eigenlijken” inhoud door elkaar gehaald. Ik vraag (en zij vragen) wel degelijk wát een dichter of schrijver zegt, maar dit „wat” is gewoonlijk niet hetgeen voor kunst ongevoelige menschen denken. Als ik den „dronken vioolspeler” van Jan Steen zie, dan zie ik niet een dronken vioolspeler, maar ik zie iets van Jan Steen, n.l. diens ontroerde visie op een dronken vioolspeler. En zoo is ook de „eigenlijke inhoud” van b.v. een mooien roman niet het verhaaltje, maar de geestelijke essentie van dien roman, de ontroerde visie van den

auteur. In dezen inhoud is de vorm inbegrepen; deze waarheid is het die ons zeggen doet: inhoud en vorm zijn één. Ik ben overtuigd dat Dr^a. Rengers en Herman Poort het ook zoo bedoeld hebben, maar zij hebben zich in de aangehaalde alinea's niet geheel zuiver uitgedrukt.

Zoo zou er natuurlijk hier en daar wel wat meer zijn aan te merken. Maar hoe gering zou dat telkens blijken, vergeleken bij het ontzaglijk goede door de samenstellers dezer beide boekdeelen tot stand gebracht. Ook het 2e deel, het meer historische, lijkt mij in 't algemeen voortreffelijk. Het is eveneens in vijf hoofdstukken onderverdeeld. Uitgaande dus van den ons bekend geworden eigen tijd worden de voorafgaande belangrijke perioden, steeds verder van en vreemder voor ons, verklaard en in hun schoonheid getoond.

Dit alles natuurlijk — de samenstellers erkennen het volkomen — zuiver persoonlijk, ganschelijk subjectief. Hun eigen aesthetisch gevoel, zeggen zij, was hun eenig criterium. Het spreekt dan ook vanzelf, dat b.v. ik het met hun keuze volstrekt niet altijd eens ben. Speciaal die van de tegenwoordige dramatische litteratuur heeft mij sterk verbaasd. Maar dit doet er niet toe. Alle critiek, alle schoonheids-waardeering en-keuze is subjectief; hier valt niets te weten. Nogmaals en nogmaals: waar het bij dit soort onderwijs op aankomt is enkel en alleen de geestdrift voor het onderwezene, het inboezemen van belangstelling en liefde. Zonder zuiver en sterk meevoelend begrijpen van litteratuur in 't algemeen is zulke geestdrift onmogelijk. Het eenige gevaar bij het gebruik van een boek als dit is daarom, dat het geschiedt door lieden die van dit meevoelend begrijpen absoluut gespeend zijn en dan ook geen geestdrift voor litteratuur kennen. Maar ik acht het waarschijnlijk, dat zulke lieden dezen „bloeienden bongerd” dan ook wel zorgvuldig vermijden zullen. Tant pis — voor hun leerlingen!

H. R.